

FNSiN

NOS

Nr 2 2014 Årgång 36

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN)

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan **anknytning till länderna i Norden.**”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. Läs mer på vår hemsida www.fnsin.nu.

Föreningens adress:
c/o Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna

Träfflokal Baltzar har adress
Baltzar von Platens gata 11, Stockholm

Medlemsavgiften 2014
Fullbetalande medlem 160 kr
Ny dito efter 1/7 80 kr
Familjemedlem 80 kr

Plusgiro: 67 01 50- 2

Medlemsavgifter och beställning av skrifter

NOS redaktion: Bente af Edholm, Erik Elvers,
Soili Bisi Ström (adresser, se styrelsen), Anders
Schærström

Ansvarig utgivare Anders Schærström,
Kometvägen 49, 183 48 Täby;
08-758 30 03; 070-693 91 28
anders.schaerstrom@telia.com

Material till NOS skickas till:
nos.fnsin@gmail.com

NOS har ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.
Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

Internet: www.fnsin.nu

e-post : info@fnsin.nu

Tryckt hos: Författares Bokmasking, Stockholm

FNSiN, styrelse

Ordförande
Bente af Edholm
Fritiofsvägen 4
182 54 Djursholm
08-622 55 25; 070-400 01 99
bente.fnsin@gmail.com

Vice ordförande:
Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88(b)
E.elvers@bredband.net

Sekreterare
Nina Bohigas
Torneågatan 33,
164 79 Kista
070-454 77 24
Nina_bohigas@hotmail.com

Kassör:
Lars Innings
Dalgårdsvägen 55
121 33 Enskededalen
08-7741253; 070-2962973
lars.innings@telia.com

Övriga ledamöter
Anders Tunevi
Swedenborgsg. 21
118 27 Stockholm
08-7202267; 070-5683513
anders@anderstunevi.se

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40nb
167 67 Bromma
08-25 03 35 (b)
Birgitta.traxel@gmail.com

Camilla Berg
Fredrikslundsvägen14
168 34 Bromma
08-26 25 84
camilla_berg@spray.se

Henrik Hansson
Klippgatan 8 C, 4 tr
171 47 Solna
08-730 31 56; 070-319 01 50

Sara Mariasdotter
Kyndelgränd 7
135 36 Tyresö
08-7426673; 076-8008837
hibiskus47@hotmail.se

Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarng.14
118 64 Stockholm
08-19 12 52 (b)
070-370 07 75
bisi-strom@bredband.net

Webbansvarig:
Monika Kristensson
Sickla Kanalgata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11 (b)

Kontaktperson,
FNSiN Östergötland

Håkan Bley
Sköldvägen 18
61633 Åby
011-63169 (b) 011-191125 (a)

Våra böcker:

	normal	medlem
De goda ogräsen	75	50
Gotska Sandön, ny	100	75
Kall ökensand	75	50
Spetsbergen	50	30
Tyresta	20	10
	(Porto tillkommer)	

Beställ via e-post till föreningen eller genom att kontakta närmaste styrelseledamot..

Omslagsbilder:

Framsidan: Foto: Claes Göran Ström

Baksidan: Varbergs fästning, sedd från Rantzauplippan och Rantzaumonumentet. Foto: Anders Schærström

Ordföranden har ordet

- Jag har "blivit med" björk!

Och det är inte vilken björk som helst, utan det är ett exemplar av det unika trädet "äktä Ornäsbjörk".

Trädet upptäcktes i Lilla Ornäs i Dalarna år 1767 av Hans Gustaf Hjort, som berättar om fyndet för Carl von Linné som genast ville ha exemplaret. Det fick han inte utan det fick växa upp i Lilla Ornäs köksträdgård.

1786 publicerades i Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar en text om Ornäsbjörken, av Linnélärjungen Carl Magnus Blom och av honom fick björken då sitt namn, på latin *Betula pendula Dalecarlia*.

Men redan 1781 i *Supplementum Plantarium* beskrevs och namngavs den flikbladiga björken från Ornäs av Linnés son, som då var sekreterare vid Akademiska Trädgården i Uppsala. Så Carl von Linné d.y. var egentligen först, fast han kallade den *Betula Alba*.

Först under 1880-talet lyckades man med ympkvistar, att få fem exemplar att växa på Lantbruksakademiens Experimentalfält, under ledning av Erik Lindgren, direktör för Trädgårdsavdelningen vid Experimentalfältet på Norra Djurgården i Stockholm.

Ornäsbjörken kan inte föröka sig själv, den har inga hanhängen, och den sprider därför inte heller pollen till besvär för björkallergiker - och den kan bli upp till 150 år!

1985 utnämndes Ornäsbjörken till Sveriges Riksträd. Det året hade FN proklamerat trädets år, och Sveriges trädgårdsmästare valde Ornäsbjörken. Det enda träd som uppkommit i Sverige. Det kan planteras i hela landet och är mycket hårdigt mot väder och vind. Det tycker jag bådar

gott för att trädet ska klara sig även i min trädgård.

År 2000 startades POM, programmet för odlad mångfald, som en följd av konventionen om biologisk mångfald 1992. Inom POM startades även det s.k. Träd- och buskuppet. En inventering av landets ca 30.000 planterade "Ornäsbjörkar", visade att det endast fanns ca 250 st äkta Ornäsbjörkar kvar, och inga äkta fanns att köpa inom handeln. År 2006 visade DNA-prov att det fanns 5 olika kloner av odlad Ornäsbjörk och man lyckades på Nordiska genbanken i Alnarp särskilja den äkta Ornäsbjörken från de andra flikbladiga björksorterna.

För boende i Stockholmstrakten finns en äkta Ornäsbjörk att beskåda utanför Villa Green, det gröna trähuset vid Universitetet i Frescati. Den björken är nu genetisk moder till alla Ornäsbjörkar som säljs. Och den är resultatet från en ympkvist som en gång skickades till Experimentalfältet.

Onekligen en fascinerande berättelse om Ornäsbjörkens historia. Allt detta har jag lärt mig i en bok, som jag fick i min hand på årets trädgårdsmässa i Älvsjö; *"ORNÄSBJÖRK förförisk & falsk - Berättelsen om Sveriges Riksträd"* av journalisten Bernt Karlsson, ISBN 978-91-637-3143-3.

Boken kan gärna läsas av alla som är träd- och trädgårdsintresserade. Jag läste boken och blev så förtjust i björken, så nu har jag ett eget exemplar av en äkta Ornäsbjörk som jag hoppas kan växa i min trädgård.

Vårhälsningar från Bente

Varbergs kust

Den mäktiga fästningen på den höga klippan dominerar Varbergs profil, men kustområdet från fästningen till Apelviken och Subbehalvön i söder (en sträcka på omkring två kilometer) är ett kulturlandskap med så mycket mer, stort och smått, som förtjänar uppmärksamhet. Havsutsikten är en upplevelse i sig själv, liksom vandringen eller cykelturen på strandpromenaden, men i den närmaste omgivningen kan man göra stora och små upptäckter. Områdets kulturhistoria börjar i medeltiden men har framför allt präglats av 1800-talets och det tidiga 1900-talets samhällsutveckling. Det är ett kulturlandskap som avspeglar de förutsättningar trakten har fått av berggrunden, luften och havet. Här finns tydliga spår av stenbrytning och betesmarker, av hälsovård, sjukvård och friskvård. Strandpromenaden, som 2012 fyllde hundra år, är ett barn av kurorten. Längre söderut, bortom Subbehalvön och Apelvikens camping, vidtar havsstrandängar, som är ett kapitel för sig. Från höjden av Hästhagabergen har man en praktfull utsikt över staden, stranden och havet.

Stenbrytning och berggrund

Från Rantzauklippan, där den danske fältöversten Daniel Rantzau stupade 1569 under en belägring av fästningen, kan man titta ner i ett av de större spåren av stenbrytningen. I det som en gång kallades Storstensbrottet ligger nämligen Varbergs simstadion. Stenbrytningen i större skala började i mitten av 1800-talet och pågick i ungefär 70 år. Den västsvenska berggrunden domineras av gnejs, men just här finns en granitliknande bergart som kallas charnockit (även känd som grön granit eller Varbergsgranit). I Sverige finns den endast i Halland och framför allt i Varberg. Där har brutits sten till gatsten, trottoarer, gravvårdar, monument och skulpturer.

Hästhagabergen – Subbe

Hästhaga- och Subbeområdet är en väsentlig del av detta kustlandskap. Där finns rester av en naturtyp som är på väg att försvinna i det igenväxande, urbaniserade Sverige, nämligen öppen klipphed och ljunghed med inslag av ekkratt och blandskog. Små stigar slingrar genom det kust-

nära natur- och friluftsområdet som innehåller hedartade hållmarker, delvis igenvuxna, och spår av stenbrytning. Området har sannolikt länge hävdats genom bränning, betning och slåtter. Idag är det betande får som håller landskapet öppet. Gamla stenmurar antyder gamla inhägnader och ägogränser. Stenskärvshögar vittnar om stenbrytningen och på Subbehalvön kan man finna rester av en utskeppningshamn för sten.

Flora och fåglar

Några av de karaktäristiska växterna är strand-

Möte på Hästhagabergen

triften, vresrosen, fetknoppen, skörbjuggsörten, svartkämparna och getväplingen. Enligt kommunens skötselplan har området ”inga högre botaniska värden, men vissa intressanta arter har påträffats”. Bockrot, jungfrulin, stagg, darrgräs, slåttergubbe och brudbröd nämns som indikatorarter på hävdad, ogödslad ängs- och hagmark. Man har också träffat på de rödlistade arterna klockgentiana, strandbeta och engelsk fetknopp. Andra mindre vanliga arter som växer just här är strandkrypa, oxtunga, rödmalva, strandkål och gäsört.

Visserligen är Getterön, som ligger längre norrut, Varbergs främsta tillhåll för fågelskådare, men en inventering i Hästhaga- och Subbeområdet kom upp till 50 fågelarter.

Sol, vind och vatten – hälsa och sjukdom

När strandpromenaden anlades 1912 var Varberg en etablerad kurort. Redan hundra år tidigare hade någon kommit på att erbjuda järnhaltigt vatten, som ansågs hälsosamt, från en källa vid Apelviken. På 1820-talet började några rik-

tigt djärva att bada kallbad. Men det var på 1860-talet som initiativtagare i stadens ledning började arbeta systematiskt för att hävda Varberg som kurort i konkurrens med andra surbrunnssorter som blivit moderna. Efter hand tillkom kallbadhus, varmbadhus och samlingspunkter för dem som hade råd med kurortslivet. Nära fästningen lever minnet kvar i namn som Brunnsparken, Societetsparken och Societetshuset, som byggdes 1886. Kallbadhuset fick en orientalisk stil. Det som idag står i vattnet nedanför fästningen byggdes 1903, sedan två föregångare från 1866 och 1886 hade tagits av våldsamma stormar.

När man idag vandrar eller cyklar längs stranden från kallbadhuset passerar man först nakenbaden (Skarpe Nord och Kärringhålan för damer, Goda hopp för herrar). Sedan följer den öppna stranden, mest klippor men också en liten vik med sandstrand.

Sanatoriet

Det må ha varit de redan ganska friska som först upptäckte att vattnet och luften gjorde gott, men år 1902 tillkom Kustsanatoriet (som brukar kallas KSA eller Kåsa) för skrofulösa barn på initiativ av den lokale läkaren Johan Almer. (Skrofulös syftar på en form av tbc som, till skillnad från lungtuberkulos, angriper ben, leder och lymfkörtlar.) När diplomaten Jan Eliasson en gång övernattade på kurhotellet fick han veta att byggnaden varit sanatorium – och insåg med ens att just där dog hans moster Anna 1941 efter tre års lidande i tuberkulos!

Sanatoriet var en gång Sveriges största. De flesta patienterna lär ha blivit botade, men inte alla.

Det vittnar tuberkuloskyrkogården om. Bakom en hög mur finns drygt 130 gravar för dem, vars anhöriga eller hemorter inte hade råd att betala för hemtransporten. Det är kanske inte underligt att de allra flesta som fick sina gravar här kom från de nordligaste delarna av Sverige. Det är inte många av dem som blev över 30. De flesta blev inte ens vuxna.

Almer lät plantera träd och i dag är det gamla sanatoriet omgivet av en lummig park där det ligger bostadshus. Sanatoriets huvudbyggnad har blivit ett kur- och konferenshotell som drivs av ComWell. I Apelviken, strax intill, leker vindsurfare med vågorna och vindarna. Men bakom kyrkogårdsmuren vilar de som aldrig fick leva.

Konstnärer

Det är inte underligt att också konstnärer sökte sig till Varberg. Nära Subbe fyr finns rester av ett torp och en stenmur som omger en gammal inäga. Där bodde Carl Larsson under några somrar. Flera av hans kollegor lockades till Varberg i slutet av 1800-talet. Nils Kreuger, Karl Nordström och Richard Bergh bildade på 1890-talet Varbergsskolan.

Skydd?

Varbergs kustområde från fästningen till Subbe hyser en mosaik av natur- och kulturminnen. Här finns en särpräglad blandning av natur och kultur – av spår som både de mäktiga och de fattiga har avsatt under århundraden. Här kan besökaren meditera över dem som varit bättre och sämre lottade i livet. Det är ett område som alltjämt ger invånarna och besökarna tillfällen till bad och fysiska aktiviteter. Fästningen är enskilt

Det tidigare sanatoriet, numera spa.

byggnadsminne. Likaså Societetshuset. Varbergs kommun antog 2008 en skötselplan för en del av det här landskapet där det finns så mycket att bevara och vårda. Något övrigt särskilt skydd har inte detta område. Byggnadsnämnden har dock fastställt rekommendationer för hur de kulturhistoriskt värdefulla miljöerna ska bevaras. Men det strandnära området i Varberg får åtminstone mig att tänka: varför inte en nationalstadspark?

*Anders Schærström
Text och foto*

Källor och lästips

Leif Andersson, Planeringskontoret, Varbergs kommun (pers.comm.)

Comwell. Varbergs kurort.

www.varbergskurort.se/9a_plats/vaar_historia/

Eliasson, Jan: Sommar. Radioprogram sänt den 4 augusti 2013.

Gustavsson, Karl-Olov (1993): Varbergsbygdens naturhistoria. I: Varberg – en kommuns historia, s 9 – 27

Herner, Birger (1993): Sjukvårdens och socialvårdens utveckling. I: Varberg – en kommuns historia, s. 387 – 401

Herner, Birger (1977) Kustsanatoriet Apelvikens utveckling och avveckling – En återspeglning av den framgångsrika kampen mot tuberkulos. I: Varbergs museums årsbok 1977. S. 89 – 110.

Hästhagabergen – Subbe i Varberg. Skötselplan för natur-, kultur- och fritidsvärden. Varbergs kommun, 2008-03-27

Källgård, Börje & Petersson, Alva (2004): Apelviken – från kustsanatorium till kurort

Stackell, Lars (1993): Varberg som havsbadort under 1800-talet. I: Varberg – en kommuns historia, s. 403 – 411

Strandpromenaden 100 år (2012) Hembygdsföreningen Gamla Varberg, Naturskyddsföreningen Varberg, Varbergs idrottshistoriska förening och Varbergs kommun.

Varberg – en kommuns historia (1993) Varbergs kommun

Stadens karaktärer. Kulturmiljöer i Varbergs stadsområde. Antagen av Byggnadsnämnden, Varbergs kommun 2012-08-30

Wikipedia: Kustsanatoriet Apelviken

Recension

Judith Schalansky: Atlas över avlägsna öar
(Pequod Press, Malmö 2012), ca 140 sidor

Öar står väl för många i ett speciellt skimmer, kanske för att de är något så tydligt avgränsat, kanske svårtillgängliga, kanske förknippade med skrönor och sägner. Den här boken – med undertiteln Femtio öar jag aldrig besökt och aldrig kommer att besöka – är, trots namnet, inte en traditionell atlas utan författarinnan har valt ut 50 små och ofta avsides liggande öar och presenterar dem på ett uppslag var med en karta på ena sidan och text på den andra. Hon är född i DDR 1980, och kartor blev ett sätt att resa för henne. Boken valdes till 2009 års vackraste tyska bok.

Alla kartor är i skalan 1:125.000 så den minsta, Tromelin öster om Madagaskar (0.4 km², 4 invånare) fyller en ganska liten del av sitt kartblad, medan Rudolfön / Frans Josefs land i Norra Ishavet norr om Sibirien (297 km², obebodd) fyller en god del av sitt.

Textsidorna ger det geografiska läget – longitud och latitud – för respektive ö, avstånd till närmaste grannar och en tidsaxel med händelser i dess historia samt en liten essäartad text. Uppgifterna som lämnas är mer eller mindre udda, från hur den amerikanska flaggan reses på Iwo Jima i februari 1945 till hur den recessiva akromatopsi-genen blev vanlig på Ingelap efter en tyfon på 1700-talet som dödade alla invånarna utom 20. Den genen gör att 75 av de nu 250 invånarna inte kan urskilja några färger.

Alla öarna är inte långt från annat land, t ex tar boken upp Brava i Kap Verde-öarna som ligger endast 20 km från sin närmaste granne Fogo. Bland de mera kända öarna i urvalet kan nämnas Sankta Helena, Tristan da Cunha och Bouvetön i Atlanten, Påskön och Pitcairn i Stilla Havet, St Kilda i Atlanten och Björnön i Norra Ishavet.

Det är kort sagt en fantasieggande och vacker bok som varmt rekommenderas för den ointresserade.

Erik Elvers

Bronsålder i skärgården – Ornö

”Inga gravfält finns, som kan föra Ornö-bornas anor ner i förhistorisk tid”, skrev Alf Nordström i sin år 1977 utgivna ”Vägvisare till kulturen i Stockholms län”. Olyckligtvis utkom den ett år innan den omfattande fornminnesinventeringen av hela skärgården. År 1977 var endast tre förhistoriska gravar kända och rapporterade i Ornö socken. Ingen av dessa var dock besiktigad av fackmän och därför ej heller R-markerad. De utgjordes av en hög, ett röse och en rund stensättning, alla ensamliggande i socknens västra del på nivåer från järnålder.

Ornö socken är belägen i Haninge kommun i Stockholms södra skärgård. Inom socknen påträffas såväl mellan-skärgårdsmiljö som extrem ytterskärgård. Själva huvudön Ornö åtskiljes från fastlandet på Södertörn av ett i genomsnitt 4 kilometer brett sund. Ön är ca 14 kilometer lång i riktning nordnordöst/sydsydväst och i allmänhet 3-4 kilometer bred. Den är en av skärgårdens mest höglänta öar med större partier över 25 m och toppar mellan 40 och 60 m ö.h. i sin västra del. På ön finns vidare flera mindre sjöar, den högst belägna (Nybysjön) 17 m ö.h. Ön omges av talrika öar och skär, talrikast i öster ut mot det öppna havet.

Sockenens fornminnesinventerades för revidering av Ekonomisk karta över Sverige under ca 10 veckor sommaren 1978 av Riksantikvarieämbetet genom författaren till denna artikel. Det var den första av 18 säsonger som fornminnesinventerare. Gerard Flink var arbetsledare för hela skärgården.

Under inventeringens gång framkom inte mindre än 54 stensättningar på 28 lokaler, fördelade på tre mindre gravfält med 5-8 gravar och resten på lokaler med 1-3 gravar, de flesta ensamliggande (Se karta i NOS 2/2000). De är alla, utom två kvadratiska stensättningar vid Varnö by på öns södra del, av samma typ och nästan undantagslöst av samma form, nämligen runda eller närmast runda med fyllning av i allmänhet 0,2-0,4 m stora stenar, vanligen endast lätt övermossade. Ett par är närmast kvadratiska. De är i allmänhet endast 2-6 m i diameter och 0,2-0,3 m höga, med påfallande flack profil. Några få kan betecknas som röseliknande. Flera har spår av

kantkedja.

De båda stensättningarna vid Varnö by ligger på en mindre höjd, 10-15 m ö.h., nära länets djupaste insjö, Stunträsk. Två av de övriga nyfunna gravarna förefaller, enligt nivåkurvorna på den nya ekonomiska kartan, ligga på en nivå av 15-20 m ö.h. Det gäller en vid Lättinge på Ornös sydvästra del samt en på den närbelägna lilla Segholmen.

Alla de övriga 50 stensättningarna tycks vara belägna på nivåer mellan 20 och 35 meter över nuvarande havsnivå. De ligger samtliga i det inre av centrala Ornö, på krön och avsatser av bergklackar i barrskog, relativt långt från sentida bebyggelse och nutidens kustlinje. Om man tänker sig kustlinjen 15 m högre än i dag, som den borde ha sett ut under yngsta bronsålder, blir bilden helt annorlunda. Redan då torde Ornö ha varit den kanske högsta och längsta av skärgårdens yttre öar med en sammanhängande längd av nästan 9 km, dessutom väl skyddad av en arkipelag av mindre öar och skär, vilka i dag utgör delar av huvudön. Djupa vikar skar då som nu långt in i ön, och längst in i några av dessa ligger de flesta av gravarna i två större koncentrationer, i närheten av den plats där dåtidens Ornö var som smalast, endast ca 100 m bred.

Inom dessa båda koncentrationer påträffades även fyra skärvtenshögar, tre nära varandra i det norra området och en i det södra, alla på en nivå av ca 22-26 m ö.h. De är 5-7 m i diameter och 0,3-1 m höga samt kraftigt övermossade, innehållande vanligen 2-15 cm stora skärvtensar i mörk jord. De är exponerade mot söder i svagt sluttande moränmark och ansluter till synbarligen stenröjda, mindre områden med ålderdomliga röjningsrösen, troligen boplatsytor. Flera obetydliga skärvtensförekomster kunde konstateras i markytan inom det norra området.

Nämnas kan även 26 lokaler på Ornö med stensättnings- och röseliknande lämningar, av vilka flera av de förstnämnda trots sina mindre volymer är svåra att förklara som något annat än gravar. De finns nämligen ofta i anslutning till mer tydliga gravar, och nästan uteslutande på samma höga nivå, samt är anlagda av samma stenstorlek som gravarna.

Trots den unika fornlämningsmiljön med alla gravar och skärvtenshögar, och trots att författaren till denna artikel skrivit tre artiklar tidigare om denna (åren 1979, 1984 och 2000), verkar fornlämningarna på Ornö vara dåligt kända. Professor Åke Hyenstrand (som besökt Ornö) trodde inte, att det finns någon motsvarighet i skärgården, och landets erfarnaste arkeolog när det gäller fornminnesinventering, professor Klas-Göran Selinge, menar att Ornö är den enda kända komplexa, förmodade bronsåldersbosättningen på en skärgårdsö, inte bara bara i Stockholms skärgård utan i hela landet. Enstaka gravar och någon skärvtenshög från yngre bronsålder och äldre järnålder finns, medan gravar från yngre järnålder är vanligare.

31 år blev väntetiden innan en mindre arkeologisk undersökning kom till stånd i september år 2009. Två yngre kolleger, Roger Wikell och Mattias Pettersson, har ett arkeologiskt projekt på Södertörn, som innefattar den blygsamma tidsperioden av 10.000 år. Vi tre skulle delundersöka den största av skärvtenshögar på den norra boplaten, Raä 105 vid Lilla Ladängen, Hässelmaras. Förhoppningsvis skulle vi kunna få en datering och göra fynd som kunde klargöra vad man levde av. Vi förväntade oss att hitta sälben och annat som kunde visa att boplaten var en säljägerstation av samma slag som Otterböte på Kökar i Ålands ytterskärgård, vilken är från yngre bronsålder. Vissa arkeologer hävdade, att Ornökomplexet tidigast var från äldre järnålder, eftersom bronsåldersboplatser inte fanns på andra öar.

Det fanns dock en speciell anledning att tro att åtminstone den södra boplaten, vid Stora Ladängen, var från bronsålder. De flesta gravarna där ligger samlade kring norra änden av en lång, smal, trädlös mosse, som fram till ca 500 år f.Kr. utgjorde en mycket grund havsvik från söder, vilken följer nivån 15 m ö.h. Eftersom i stort sett alla bronsåldersboplatser i Mälardalskapen är anlagda vid vatten, bör gravarna inte vara från järnåldern, då viken hade försvunnit. Däremot kan förstås området fortsättningsvis ha bebotts in i järnåldern.

Skärvtenshögen som undersöktes ligger på nivån 25 m.ö.h., mitt i det väl samlade fornlämningsområdet, med omgivande gravar och skärvtenshögar både högre och lägre. Omedelbart öster därom är den lilla ängen, förr åker. I området finns talrika röjnings- och

Skärvtenshög under utgrävning. Den inre kantkedjan framträder

odlingsrösen, synbarligen både äldre och yngre. Högen är 5 m i diameter och intill 1 m hög. Vi grävde bl.a. den djupaste delen. Vissa lager bestod bara av skörbrända stenar, 2-15 cm stora, och oväntat ljus jord. Längre ner fanns sandlager. Ytligt i högen låg två fragmentariska knackstenar. Längre nere i sanden låg sju hela knackstenar i två grupper, varav fyra samlade i ett lager ovanför tre andra samlade. Alla nio är facetterade. Enstaka kvartsavslag hittades.

Keramiken är olika frekvent i olika lager, rikligast i de övre delarna. Den är mycket fragmentarisk och svårbedömd. Överst är den grövre än längre ner, vilket antingen är ett regionalt drag under bronsåldern eller tyder på inslag av aktiviteter under äldsta järnålder. Keramiken i de nedre lagren har mer karaktär av mellersta eller yngre bronsålder och är bättre bevarad av finare gods. Några få skärvor tyder på större kärl, några kan ha tillhört öppna skålar, ett par skärvor är polerade, men inga är dekorerade.

I högen hittades 135 små brända benfragment, alla från ospecificerade mindre däggdjur, varav endast ett kunde bestämmas som ett mindre hovdjur. Nästan alla benen var koncentrerade till två av flera grävda rutor.

Långt nere i högen framkom ett kol- och sotlager från en härd, och därmed var en datering möjlig. Kol kom från bränd ek, tall och al. Eftersom ek och tall kan ha en hög egenålder valdes kol från al som mer lämplig för C 14-datering. Den något problematiska dateringen ligger ändå inom perioden 760-400 f.Kr., alltså som väntat från yngre bronsålder. Tyvärr efter dateringen upptäcktes några brända sädeskorn från brandlagret, vilka förhoppningsvis kan dateras senare.

Högen har ett mindre kärnröse av obrända stenar och en från början dold inre kantkedja,

vilken inom fornminnesinventeringen brukar kallas stenkedja eller stenkrets. Utgrävningen visar att högen förutom att ha använts för avfall haft någon form av kultisk betydelse. Särskilt deponeringen av knackstenar i ett mönster visar på något slags ritual. Högen återställdes efter utgrävningen.

Samtidigt med nämnda utgrävning gjordes ytterligare en något ovanligare sådan. Ca 15 m från skärvestenshögen och högre upp i backen finns en rotvälta/stubbe. Både runt om och inne i rotvältnen petades rikligt med keramikskärvor fram, lika de i skärvestenshögen, samt ett bränt ben av ett stort hovdjur, kanske älg eller ko. Keramiken

Lager av sand m fyra facetterade knackstenar i skärvestenshögar

har sålunda vuxit upp med och inuti trädet, som har vuxit på kanten av en plan, rund yta, markerad av skymtande stenar i kanten. Kanske en hydda?

Ornö nämns första gång på 1200-talet som ”Ornae”, ingående i danske kung Valdemars segelled och jordebok. En karta från år 1906 visar öns begränsade odlingsmark. Kanske något oväntat är gårdarna och byarna skriftligt belagda redan på 1400-talet. Ingen bebyggelse finns angiven vid de båda förhistoriska boplatserna Stora och Lilla Ladängen, den förstnämnda ca 1,5 km söder om Lilla Ladängen. Vid båda lägena finns dock åkermark från historisk tid, större nere vid Stora Ladängen, därav troligen namnet. Denna åker har tydliga diken och är beväxt med hög, planterad granskog. Mellan granåker och några av gravarna mot nordväst är ett småkuperat moränområde med ålderdomliga röjningsrösen och områdets enda kända skärvestenshög. All skog här är avverkad efter inventeringen år 1978, och marken är svårframkomlig p.g.a. sly och hög örtvegetation.

De övriga fornlämningarna ligger på hällar i hög barrskog. Hela området är mer utspritt än den norra bopplatsen, men nivåerna är likvärdiga på båda. Ladängarnas sedimentmark utgör troligen de högst belägna åkrarna på ön. De kan ha brukats redan på bronsåldern för odling eller betesmark, eftersom de på båda områdena har ett direkt rumsligt samband med fornlämningarna.

Lilla Ladängen-bopplatsen ligger mer samlad, och i ett annat topografiskt läge med branta slänter intill, vilket gör den mer svårdaterad. Alla fornlämningarna låg faktiskt på land vid slutet af stenåldern, alltså deras nivåer. Platsen var år 1978 beväxt med tät skog, som senare gallrats och tidvis betas av olika djur, numera av får. Bopplatsens läge på öns smalaste näs med havet nära både i väst och sydöst var mycket strategiskt, vilket stärktes av den närbelägna Nybysjön, klart boplotsbestämmande under yngre bronsålder och senare.

Det stora antalet gravar tyder på en fast befolkning som dock ej har kontinuitet framåt i tiden. Man levde troligen på jordbruk, främst boskapskötsel, men som skärgårdsbor i alla tider även av jakt och fiske. På den norra bopplatsen framträder tack vare betande får strukturer i markytan, som visar på platsens stora arkeologiska potential. Även små arkeologiska undersökningar på rätt valda ytor här kan klargöra viktiga frågeställningar och ge stora resultat.

Kjell Linnér Text och foto

En kortare version av artikeln var införd i Populär Arkeologi, nr 3/2013

Kollegor med hemgjort fototorn

Mjöl och mjölnamn

Ett av de stora sprången i mänsklighetens historia var när man lämnade jägar/samlarstadiet och började odla spannmål. Bland annat medförde det uppkomsten av skriftspråk eftersom det blev viktigt att hålla rätt på vem som odlade vilket område, och det uppkom också samhällen med skattskrivning.

Ett tecken på brödets betydelsen är de engelska högadelstitlarna *lord* och *lady* som kommer från fornengelskans *hlafweard* "brödvaktare" respektive *hlafdige* "brödknåderska"; *hlaf* är samma ord som svenskans (bröd)lev, finskans leipä (germanskt lånord) och ryskans xleb. Man kan också notera att Miller och Müller är vanliga namn i engelsk- resp tysktalande länder.

Totalskörden i Sverige år 2010 (i 1000-tal ton), enligt Statistisk årsbok 2012, var av vete 2040, korn 1230, havre 560, råg 120, rågvete 160 och blandsäd 70. Av detta var ekologiskt odlat vete 69, korn 36, havre 50, råg 4, rågvete 8 och blandsäd 24.

Bjugg, gammalt namn för sädesslaget korn, besläktat med bygga (=bo, alltså det odlade). Korn var förr det vanligaste sädesslaget.

Bovete, tidigare även bokvete, syftar på att frukterna liknar bokollon.

Havre, ett samgermanskt ord besläktat med ett ord för bock (t.ex. isl. hafur) och grekiskans kápros vildsvin, vilket skulle kunna bero på att denna säd först huvudsakligen användes till foder. En annan koppling är till ord för hår, syftande på borsten på agnar och korn. *Korn*, med tiden en insnävning av betydelsen hos ett allmänt ord för kärna. Korn har fördelen att mogna tidigt och odlades därför mycket i Norrland.

Råg, besläktade ord i de germanska språken. En gemensam indoeuropeisk beteckning för vildråg saknas, och då råg började odlas relativt sent – under äldre järnåldern – finns inte heller något gemensamt ord för sädesslaget. Finskans ruis kan vara inlånat från germanska språk, men kan också komma från de baltiska språken.

Vete, besläktade ord i de germanska språken, hänger samman med ordet vit p g a färgen på mjölet. Samma koppling till färgen gäller för övrigt även i albanska och i de keltiska språken,

fast det där är helt andra ord. Vetekorn har hittats i lämningar från den nordiska stenåldern.

Sädesslagen är någorlunda produktiva i ortnamn, naturligt nog eftersom de varit så viktiga. Det finns bl.a. några Råglanda och ett par Vetlanda.

På <http://kso.lantmateriet.se/kartsok/kos/index.html#> kan man söka t.ex. efter ortnamn som börjar med en viss teckensträng, och sökning på Råg ger 550-600 träffar, Korn drygt 300 samt Vete och Havre vardera drygt 100 (inkl de båda Vetlanda etc). Bovetet finns som "traktnamn" (väl kvartersnamn) endast på Söder i Stockholm och på Lidingö men ingår inte i namn på någon by. Bjugg ger 25 träffar, men en del av dem kan tänkas ha betydelsen "båge", alltså syfta på t ex en slingrande å. På samma sätt kan en del av de tidigare nämnda innehålla havre - i betydelsen bock och korn i annan betydelse (eller vara omformningar av något helt annat ord, som är vanligt i ortnamn). Jag har, förstås, inte kunnat göra en noggrann genomgång av alla namnen och kontrollerat deras äldre former.

I personnamn är sädesslag däremot sällsynta, det är egentligen bara namn på Råg- som förekommer i nämnvärd utsträckning. Anders Schærström har påpekat namnet Dinkelspiel för mig (varken dinkel eller spelt, namn på en gammal vetesort, ger däremot några ortnamnsträffar). Däremot finns enligt www.scb.se 8000 Möller (mjölnare), och naturligt nog är det ännu vanligare i jordbrukslandet Danmark – 30.000 danskar heter Møller varjämte det finns 2.000 Müller (www.dst.dk), och det kan påminnas om att namnen på -sen ändå är helt dominerande i Danmark (i mitten av 90-talet var 28 av de 30 vanligaste namnen sådana, just Møller var det vanligaste efternamnet av annan typ och låg då på plats 22, se NOS nr 2/1995). I Norge finns 2000 resp 800 Møller / Myller (www.ssb.no).

Slutligen finns ju en del stående uttryck som skilja *agnarna från vetet*, *ha råg i ryggen* och *ett korn av sanning*.

Erik Elvers

Råstasjön tål ingen byggnation över huvud taget – bör göras till naturreservat!

Solna kommun har nyligen presenterat sitt nya planförslag till byggnation vid Råstasjön, vilket innebär att 600-700 lägenheter ska byggas i stället för de 1800 som detaljplanen ursprungligen innehöll. Detta har felaktigt fått många att tro att sjön nu är räddad, och vi i Nätverket Rädda Råstasjön har fått gratulationer från när och fjärran. Detta är tyvärr ett stort misstag. I det nya planförslaget avses mer än 600 lägenheter i hus upp till 11 våningar höga att byggas. Råstasjön är ett litet, mycket artrikt område med höga naturvärden, men just på grund av den begränsade ytan är hela området ytterst känsligt för förändringar. Även smärre ingrepp får svåra konsekvenser för hela sjöns område.

Förra året utsågs Råstasjön av WWF till Årets Pärla i Stockholms län, en utnämning som ges till områden med höga bevarandevärden och som saknar eller behöver bättre skydd. Råstasjön är en av Sveriges bästa fågelsjöar i storstadsmiljö, troligen den allra bästa. Vid vår sjö har 184 fågelarter observerats, varav ca 60 häckande. Floran innehåller drygt 350 kärlväxtarter. Vidare finns inte mindre än 7 olika fladdermusarter, varför området klassas som nationellt artrikt fladdermuslokal. Sjöområdet är ett stycke tätortsnära natur som vi vill bevara åt alla de människor som njuter av att vistas där. Området består av många olika biotoper som alla är beroende av varandra, och det nya planförslaget skulle bland annat medföra att viktig sumpskog skulle gå förlorad.

För undervisning av skolbarn har Råstasjön visat sig vara mycket lämplig. Sjön ligger så nära att en utflykt bara behöver ta ett par timmar i anspråk. Ska man bege sig till någon annan fågelsjö måste en hel dag avsättas för utflykten. Den kan lätt nås även av skolklasser från kranskommunerna tack vare närheten till tunnelbana. Ingen annan sjö kan bjuda på så många fåglar som kan beskådas på nära håll. Vid Råstasjön är fåglarna vana vid människor och därför så orädda att barnen kan se dem utan att använda kikare. Under de senaste åren har omkring 60 skolklasser fått undervisning vid sjön, och verksamheten fortsätter. Den drivs av Naturskyddsföreningen i

Solna-Sundbyberg tillsammans med Magnus Enquist.

Kommunen placerar den nya byggnationen i den nordöstra delen av området med motiveringen att marken där inte har samma naturvärde som resten av den norra och västra delen. Detta är inte riktigt. Visserligen har kommunen redan delvis förstört området genom att fälla träd och placera byggbodar, vägar och diverse upplag på det som för bara några år sedan var naturmark, men dessa platser kan återplanteras och åter bli det viktiga område för diverse sångare, inklusive näktergal, som det en gång var. Fåglarna har numera fått ett avsevärt mindre utrymme och deras antal har minskat. Sjön är ett relativt litet, mycket artrikt område med höga naturvärden. Den byggnation som nu föreslås av Solna kommun skulle helt störa balansen i hela Råstasjöns känsliga område.

Nedanför husen föreslås diverse anläggningar för lek och idrott, nya naturstigar samt spänger m.m. för att tillgängliggöra naturområdet. Med så många anläggningar blir det ingen natur över att göra tillgänglig, endast ett stycke park! Byggnation i detta område blir ett så stort ingrepp att det medför att spridningsmöjligheterna för fåglar, insekter och växter inom sjöns område skärs av i nordost. Cirkulationen runt sjön är nödvändig för att artrikedomen ska kunna bibehållas. Även på flera andra ställen runt sjön avser man göra diverse anläggningar till friluftslivets fromma, men dessa åtgärder kommer att få motsatt effekt. Det blir väldigt litet natur kvar. Tillräckligt stora områden med gräs för träning, lek och bollspel finns för övrigt redan.

Det bästa man kan göra för Råstasjön och för alla människor som vistas där är att inte göra något mer nu - förutom att återställa det som blivit förstört, göra området till naturreservat och att sedan vårda området så som man vårdar ett naturreservat.

*Birgitta Norbäck-Ivarsson
Aktiv i Nätverket Rädda Råstasjön*

Hur gick det?

TEATERHISTORIA

Stor uppslutning och god stämning blev det när Adèle Schreiber berättade om teaterns historia från det antika Grekland fram till Shakespeares tid. Som vanligt delade hon frikostigt med sig av sitt stora vetande och väckte funderingar om saker man inte tänkt över tidigare, såsom akustiken på de antika teatrarna, masker med ljudförstärkning och de medeltida gatuteatrarna. Det blev en livlig frågestund och vi kunde gå hem tillfredsställda med att ha berikat vår bildning en aning.

Anders Schærström

FFE ÅRSMÖTE 2014

Förbundet för Ekoparken höll sitt årsmöte i Slottsträdgården Ulriksdal 22 mars. FFE:s ordförande Richard Murray berättade om vad som skett under det gångna året och aktuella frågor. Bland annat kan nämnas att Nationalstadsrådet fått de 100 Mkr (kompensation för ingreppen i Bellevue-parken) som skall användas för att utveckla parken i enlighet den nu fastställda vård- och utvecklingsplanen. Bland de negativa rapporterna var att många politiker, särskilt i Stockholm, försöker kringgå Nationalstadsparkslagen. Förbundet har många frågor att arbeta med, t ex för att hålla spridningsvägarna öppna.

Man rekommenderade ett par kommande möten, 2 april om Slussen och en debatt om Ny grön våg 22 april, båda i ABF-huset på Sveavägen.

Förbundet är öppet inte bara för föreningar som FNSiN, utan även personer kan vara med som enskilda medlemmar (vilket jag rekommenderar alla intresserade att vara, endast 100 kr/år, FFE plusgiro 447 07 29-7).

Man nämnde också kampen för att rädda Råstasjön, den viktiga fågellokalen i Solna.

Erik Elvers

Adèle Schreiber berättar om teaterns historia från det antika Grekland till Shakespeare. Foto: Bente af Edholm

Program

GRIPANDE DOKUMENTÄR OM FÖRSONING

Tisdag den 15 april klockan 18.
Hantverkargatan 29. Föreningen Norden
(Länstyrelsehuset)

Regissören och antropologen Ivalo Frank har gjort en gripande dokumentärfilm om grönländska rättspsykiatriska patienter i Danmark. Den tar upp isolationens förbannelse och försoningens nödvändighet. Dessa patienter lever på en stängd psykiatrisk avdelning utanför Århus, inlagda på obestämd tid och i stort sett utan kontakt med Grönland. Ivalo Frank har ett viktigt budskap som tränger sig på trots den lågmälda tonen. Patienterna har själva fått se filmen och den har också visats vid ett fängelse för grova grönländska brottslingar.

Själva filmvisningen tar 1 timme.

Observera, att porten är låst på kvällen. Vi bevakar och släpper in ca 17:30-18. Om du har problem med att komma in, ring 070-5463014 (Gunnar Stenarv)

070-693 91 28 (Anders Schærström).

Kontaktperson: Sylvia Hild, 070-3039630

Samarrangemang mellan Föreningen Sverige-Grönland, Föreningen Norden och FNSiN samt Studieförbundet Vuxenskolan.

VÅRKVÄLLSVANDRING

fredag 25 april kl 18.30

Dags för årets vårvällsvandring genom kultur- och naturområdena längs Brunnsviken, upp på Kvarnkullen och ner till Ulriksdals Slottspark.

Samling utanför tunnelbanan stn Bergshamra, norra uppgången, kl 18.30.

Kattuggla är möjlig men kan förstås inte garanteras. Föranmälan till Erik Elvers, e-mäle e.elvers@bredband.net eller tel. 08-858488 senast onsdag 23 april.

BILDER OCH SKRÖNOR FRÅN GOTSKA SANDÖN

Måndag 28 april, kl. 18:30

Lokal: Baltzar, Baltzar von Platens gata 11

Det är inte många som kan mäta sig med Birger Svanteson när det gäller kunskaper om Gotska Sandön. I mer än fyrtio år har han flitigt besökt ön och fotodokumenterat den i stort och smått. Det har blivit utställningar, en DVD och för ett år sedan den personliga fotoboken *Gotska Sandön – i mina mellanrum*. **I vår ger han ut en ny bok** och i kväll berättar han för oss om den nya boken, visar bilder och drar nog någon skröna.

Kontaktperson: Anders Schærström, 08-758 30 03; 070-693 91 28;

anders.schaerstrom@telia.com.

Ett arrangemang med stöd från Studieförbundet Vuxenskolan.

VÅRVANDRING PÅ ROSLAGSLEDEN:

Söndag 11 maj

Vi går från Brollsta på skogsstigar förbi småsjöar söderut till Domarudden och vidare ett par km till en busshållplats, totalt ca 15 km. Vandringskor, matsäck för lunch och 1-2 te/kafferaster.

Buss 676 från Danderyds Sjukhus kl 9.19 (mot Norrtälje) till Söderhalls trafikplats 9.47, därefter buss 665 (mot Vallentuna Stn) kl 10.00 till Brollsta 10.05.

Återresa buss 623H eller 623V från Solskiftesvägen till Åkersberga. Bussen går 2 ggr/t, resan tar 10-15 min.

Anmälan till Erik Elvers senast torsdag 8 maj via e-mäle e.elvers@bredband.net eller tel. 08-858488.

GUIDNING PÅ TÄBY GALOPP

Söndagen den 18 maj ca kl. 12.

En tävlingsdag med vackra fullblodshästar får vi förutom att se löpen en guidning bakom kulisserna. Det är fri entré för deltagare i guidningen.

(**Hösten 2015 stänger Täby Galopp och flyttar all verksamhet till Upplands-Bro.**)

Enklare förtäring finns att köpa eller ta med egen matsäck.

Exakt tid meddelas senare.

Är du intresserad hör av dig senast tisdag 13 maj till Eva Lange 087923682@telia.com; 08-7923682

BÄVERSAFARI

Fredag 23 maj kl 21.15

Under vintern har tydliga bäverspår i form av gnagda träd setts vid Edsviksstranden i Bergshamra. Bävrarna är nattaktiva, men vi gör ett försök att se dem när skymningen faller. Obs att framgångsrik skådning inte kan garanteras. Samling utanför t-banestn Bergshamra, norra uppgången (Bergshamra torg) kl 21.15, varifrån vi går ner till vattnet tillsammans. Medtag te/kaffe och ficklampa. Tänk på att natten kan vara kylig.

Anmälan till Erik Elvers,

e-mäle e.elvers@bredband.net eller

tel 08-858488 senast onsdag 21 maj.

TRÄDVANDRING

Söndag den 25 maj kl. 11

Hur kommer det sig att det finns ett 80-tal olika träd och buskar och en äppelgenbank vid Ekebyhovs slott på Ekerö? Kom med på en promenad söndagen den 25 maj och få svar på många frågor - litet historia och en del artkunskap. Njut av den skira grönskan i bl.a. bokskogen. Färdledare är Marianne Wiman.

Samling vid trädgårdens norra grind kl. 11.

Med bil, kör till Tappström på Ekerö. Fortsätt rakt fram cirka 500 meter och ta till vänster före OK-Q8-macken. Följ skyltar fram till slottet.

Med bil från E4:an: Ta färjan från Slagsta (Fittja) till Jungfrusund på Ekerö. Kör cirka 2 km fram till Ekerö centrum, sväng vänster. Ta vänster igen vid OK-Q8-macken och följ skyltar fram till slottet.

Med buss: Flera busslinjer går från Brommaplan

till Ekerö centrum vid Tappström. Därifrån är det en promenad på cirka 15 minuter.

Elisabet Römert möter på busstorget Brommaplan kl 10.

Medtag matsäck.

Tel. Elisabet Römert 076 3492416

Tel. Marianne Wiman 070 8745831

GOTSKA SANDÖN

Thorsdag 29 maj—söndag 1 juni

Ända sedan föreningens allra tidigaste år på 1970-talet har vi ordnat minst en resa per år till Gotska Sandön.

Eftersom grupperna från föreningen har varit små de senaste åren har vi den här gången bara bokat tio platser. (Förut har vi haft 15 -20 deltagare och rentav fler.) Så länge det finns lediga platser kvar kan vi naturligtvis utöka bokningen, men dröj inte med att höra av dig om du är intresserad! I synnerhet stugor och hyrtält kan snabbt bli fullbelagda.

Priser för tre nätter inklusive båtresa T/R:

Tvåbäddsrum: 2200kr/person

Hyrtält: 1740kr/person

Detta är de alternativ vi har förbokat, men det finns också möjlighet att logera i 4- eller 3-bäddsrum i stuga, i vandrarhem (dvs. 3 eller 4 bäddar i ett rum) eller i eget tält. I stugorna finns ett litet kök. De som bor i vandrarhem eller tält använder gemensamt kokhus och det brukar fungera utmärkt. Hyrtält är tält som står uppställda på trätrallar och innehåller två sängar, hyfsat utrymme och relativt högt i tak.

De angivna priserna för 2-bäddsrum och hyrtält är under förutsättning att två personer delar på dem. Vill man ha ett eget rum eller hyrtält blir priset högre.

Upplysningar

Erik Elvers: e.elvers@bredband.net; 08-85 84 88

Anders Schærström:

anders.schaerstrom@telia.com; 08-758 30 03

Anmälan snarast till Erik Elvers.

LANDSKAPSRESA 2014

- LAPPLAND

Sista veckan i juni

Årets landskapsresa går till (delar av) Lappland med tänkt upplägg:

må 23 juni samling i Abisko (resa dit, se nedan)

ti 24 - tho 26 i Abisko (besök på Naturum, längre och kortare vandringar i området (STF

brukar erbjuda guideade turer), utflykter i grannskapet, midnattssolsskådning, evt besök i Narvik och båtturen över Torne Träsk; alla behöver inte genomföra precis samma program)

fr 27 tåg Abisko - Kiruna, besök i gruvan.

Hyrd bil till Jokkmokk.

lö 28 i Jokkmokk, besök på Ajtte samemuseum sö 29 Jokkmokk - Vuollerim - Boden.

Bodens fästning denna dag eller måndag.

må 30 Boden - Luleå Gammelstad (världsarv)

Luleå, hemresa.

Resan till Abisko kan göras på många olika sätt, t ex:

a) tåg från Stockholm söndag kväll,

b) flyg till Kiruna på måndagen och tåg därifrån,

c) Inlandsbanan från Östersund någon gång under veckan före midsommar med möjlighet till flera stopp på vägen och anslutning till stambanan i Gällivare. Här är det individuellt hur mycket tid man har och vilket alternativ man väljer.

De som är intresserade ombedes höra av sig till Erik Elvers via e-måle e.elvers@bredband.net eller tel. 08-858488.

Med tanke på bokning av boende är det bra om ni gör det senast 10 april så jag vet ungefär hur många vi blir. Det finns förstås också möjlighet att lämna gruppen t ex i Jokkmokk om man vill avsluta med att åka Inlandsbanan söderut. Meddela ev egna sådana önskemål.

BEREDSKAP FÖR CYKLING

Det finns FNSiN-medlemmar som tycker om att cykla. Vid några tillfällen genom åren har vi ordnat cykelresor och cykelutfärder på närmare håll. Vi har cyklat på Bornholm, Jylland och Rügen, Roxen runt m.m. Några av oss har rentav kört Vätternrundan. Det är emellertid inte alltid genväret har varit så stort, när cykling har stått på programmet. Delvis kan det bero på att vi bor utspridda och att det kan bli långt till en gemensam utgångspunkt. Och ibland kolliderar en programpunkt med något annat. Därför tänker vi att vi skulle kunna bilda en liten intressegrupp, så kan vi resonera om idéer på kortare eller längre sikt.

Om du är intresserad av att ta cykeln på resor eller mindre utfärder får du gärna höra av dig till någon av oss: Anders Schærström, Erik Elvers, Camilla Berg (adresser, se NOS s. 2), Björn Setterberg, bjoset@worldmail.se

NOS tipsar

FÖRFATTARMÖTE: CHRISTINA FALCK — VI ELLER DE

Onsdagen den 9 april, kl.18.00 hos Föreningen Norden, Hantverkargatan 29

En bunt kärleksbrev skrivna av Christina Falcks mormor och morfar blev upptakten till denna roman om inbördeskriget i Finland 1918.

LÅNGFREDAGSVANDRING (STF)

Fredag 18 april

Vi samlas vid station Gärdet utgång Brantingsgatan för den traditionella vandringen på Långfredagen. Samling kl 10.30.

Vandringen sker över Sportfältet förbi Borgen, Loudden, Lidingöbro värdshus och Kaknäs till Djurgårdsbrunn och buss 69 hem.

Ta med fika för en rast.

Kostnad: 20 kr

Ledare Mats Gullberg, mobil 070-570 92 47

BÅTTUR I EKOPARKEN

torsdag 24 april kl 18.00

Förbundets för Ekoparken traditionella båttur i slutet av april passerar Djurgården—Fjäderholmarna — Norra Djurgårdsstaden — Ulriksdals slott och planeras vända vid Silverdal i Sollentuna. Henrik Waldenström, Rickard Murray m fl. guidar.

Avfärd med M/s Delfin X från Nybroviken/Strandvägen kajplats 12 kl. 18.00, åter senast kl. 20.30.

Avgift 140 kr betalas ombord, medtag jämna pengar. Cafeteria finns. Matig smörgås med dryck (lättöl, läsk eller mineralvatten) för 50 kr kan förbeställas.

Anmälan till Gunilla Sterner Kumm, e-post gunillaordoklang@gmail.com eller tel. 08-85 85 24. Ange vid anmälan för- och efternamn, telefon, ev. e-postadress samt önskemål om smörgåspaket enligt ovan. Även önskemål om vegetarisk kost e.d. måste anmälas.

Se även [http](http://www.ekoparken.org/battur/B%E5ttur%20i2tionalstadsparken2014.pdf)

[://www.ekoparken.org/battur/B%E5ttur%20i2tionalstadsparken2014.pdf](http://www.ekoparken.org/battur/B%E5ttur%20i2tionalstadsparken2014.pdf)

NATTVANDRING (STF)

tillsammans med Össeby hembygdsförening, fredag 30 maj. (Även flera andra föreningar är inbjudna).

I år sker vandringen uppe i Roslagen med start från Össeby postgård.

Vi går på vägar och stigar, utefter sjöar i delar av Tärnanområdet i den ljusa sommarnatten, cirka 18 km.

Medtag matsäck för tre raster. Klädsel efter väderlek, tänk på att sommarnatten kan vara kylig. Samling vid Tekniska Högskolan, buss 676, som avgår kl 21.00 till Brottbys trafikplats, där ledaren möter, för bilfärd till samlingspunkten.

Ledare: Bengt Dahlbeck mobil 070-491 23 44 (bostad 08-512 410 71)

VANDRING FRÅN PARADISET TILL HANDEN (STF)

Lördag 14 juni 2014

Den traditionella nattvandringen sker i år på dagen för dem som inte haft möjlighet att gå på natten. Vi gör vandringen tillsammans med flera andra föreningar. Ingen kostnad.

Vi vandrar 18 km från Ådrans hpl via torpet Paradiset över Tornberget, Stockholmstraktens högsta punkt, förbi Långsjön, Öran och Riddartorp till slutmålet Rudans gård vid Handen.

Matsäck för minst 3 raster, klädsel efter väderlek.

Vi åker pendeltåg från Stockholms Central kl 08.46 till Huddinge, där byte sker till buss 709.

Ledare Mats Gullberg mobil 070- 570 92 47

GREENLAND EYES

Grönländsk filmfestival 6-10 oktober i Stockholm. Mer information kommer

AMINNELSE
KE SULTHERREN AV DEN
DE PA DENNA KUPPE
IDEN OM VARBERGS
DEN 11 NOVEMBER
1563

OG DANSKE OFFICERER OG
DE 1715

